

İSTİMÂLET U HISTORIJI İBRAHİMA ALAJBEGOVIĆA PEČEVIJE – Prilog izučavanju osmanske istimâlet politike –

«History by Ibrahim Alajbeg Pečevi: a contribution to the study of the Ottoman policy of istimâlet»

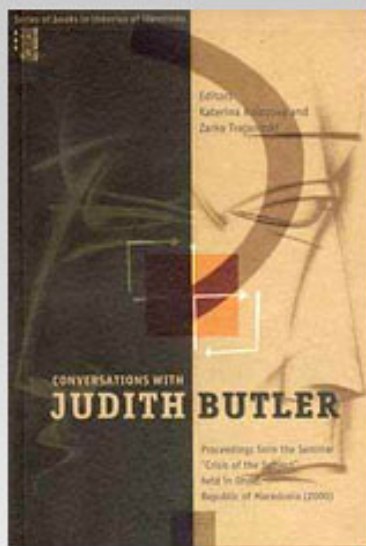
by Sedad Bešlija

Source:

Annals of the Gazi Husrev-bey Library (Anali Gazi Husrev-begove biblioteke), issue: 33 / 2012, pages: 145-166, on www.ceeol.com.

The following ad supports maintaining our C.E.E.O.L. service

eBooks on Central, East and Southeast Europe

Conversations with Judith Butler.

Proceedings from the Seminar
“Crisis of the Subject” held in Ohrid,
Republic of Macedonia – 2000

By **Katerina Kolozova, Judith Butler,
Zarko Trajanoski**

Euro-Balkan Press, Skopje, 2007
(in English)

The book contains the discussions and three of the papers (by Judith Butler, Katerina Kolozova, and Zarko Trajanoski) that were presented at the Seminar “Crisis of the Subject”.

more on:

www.dibido.eu

İSTİMÂLET U HISTORIJI **IBRAHIMA ALAJBEGOVIĆA PEČEVIJE**

– Prilog izučavanju osmanske *istimâlet politike* –

Sažetak

U radu su doneseni podaci o terminološkom, historijskom i administrativnom značenju pojma *istimâlet*. U historijskom kontekstu, u kratkim crtama, objašnjena je politička doktrina Osmanske države – *istimâlet politika* – te su prikazani društveni segmenti i oblici u kojima je bila prakticirana, prvenstveno do kraja 16. stoljeća. U drugom dijelu rada izdvojeni su dijelovi Pečevijine *Historije* u kojima se javlja navedeni termin. Time smo pojmove *istimâlet* i *istimâlet politika* nastojali jezički kvalificirati i historijski kontekstualizirati kroz prizmu nevedenog historijskog izvora osmanske provenijencije nastalog u prvoj polovini 17. stoljeća.

Ključne riječi: *istimâlet*, *istimâlet politika*, *müdâra*, *Tarih-i Peçevi*, *Osmanska država*, *Bosna (Bosanski ejalet)*

Uvod

Uzroci uspona i slave Osmanske države na ljestvici svjetske povijesti bili su česta tema mnogih historičara još od vremena vladavine osmanske dinastije pa sve do danas. Na tom putu istraživanje mjera, metoda, sredstava, taktike ili, modernim rječnikom kazano, *političke strategije* kojom su Osmanlije uspostavljale pa potom učvršćivale i stabilizirale svoju vlast na određenom prostoru, predstavlja nezaobilaznu tematiku. Jedan od mogućih metodoloških pristupa izučavanju navedene problematike utvrđen je na osnovu analize pojma *istimâlet politika* koji se javlja u izvorima i historiografijama osmanskog perioda. Naime, navedena vrsta osmanske politike bila je zastupljena u okviru osnovnih društvenih sfera kao što su politički kontekst, vojni sistem, privredne prilike, kulturna postignuća i vjerski odnosi. Osim toga, treba napomenuti i to da je ova politika bila provođena kako prilikom prvih kontakata Osmanlija s novim područjima kao i prilikom osvajanja određenih oblasti tako i nakon što bi se osmanska vlast uspostavila na novoosvojenom prostoru.¹

1 Opširnije o ovoj temi u bosanskom kontekstu vidjeti: Sedad Bešlija, *Mjere i metode za stabilizaciju osmanske vlasti u Bosni do kraja 16. stoljeća*, Filozofski fakultet, Sarajevo, 2012, 203 str. (magistarski rad odbranjen 14. maja 2012. godine na Filozofskom fakultetu u Sarajevu pod mentorstvom prof. dr. Enesa Pelidije). Navedeni magistarski rad rezultat je završenog projekta u Institutu za istoriju u Sarajevu.

İstimâlet kao vrsta osmanske politike – značenje

Značenja koja nosi navedeni termin kao i njegovu historijsku suštinu ne počinju s osmanskim bejlukom niti osmanskom dinastijom. *İstimâlet politika* svoje korijene ima u prvim državnim organizacijama turskih, ali i drugih naroda na Srednjem istoku, prije i poslije dolaska islama, naravno, uz nešto drukčiju formu. Sam historijat i geneza ove *političke filozofije* ili *političke doktrine*, te izvori iz kojih je ona crpljena nisu predmet ovog rada.²

Etimologija termina *istimâlet*

Termin *istimâletun* (ar. استمالة – *pridobijanje naklonosti*) etimološki potječe od glagola *mâle* (ميل - يميل - مال) što, između ostalog, znači naleti se, biti sklon, biti naklonjen, stati na stranu i slično. Ovaj glagol u desetoj proširenoj vrsti glagola u arapskom jeziku glasi *istemâle* (استمال - يستميل - استمالة), što može značiti naleti se, pridobiti naklonost, steći simpatiju, privući na svoju stranu i slično.³ Porijeklo riječi *istimâlet* (استمالت), dalje se, u osmansko-turskom jeziku izvodi iz riječi *meyl* (ميل), *müyül* (ميول), *meyili* (ميلي) u značenju: imati naklonost za koga, simpatizirati, zagrijati se za koga, razveseliti, obradovati, zadovoljiti, osvojiti čije srce, raspoložiti nekoga, pružiti nekom utjehu i slična značenja.⁴

2 Inicijalni podaci i put ka daljim istraživanjima o navedenoj tematici: Halil İnalçik, *Osmansko Carstvo – Klasično doba 1300–1600*, preveo Dino Mujadžević, Zagreb, 2002, str. 80–85; Isti, *Osmanlı'da devlet, hukuk, adalet*, Istanbul, 2005, str. 11–24.

3 Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski rječnik*, Sarajevo, 2004, str. 1443. i 1448.

4 U osmanskim izvorima, ali i u literaturi koju smo pregledali termin *istimâlet* se redovno piše s običnim slovom *t* (ت), a ne okruglim slovom *t* (ٲ) kao što je to slučaj u arapskom jeziku. Razlog je u tome što je navedeni pojam postao dijelom osmanskog jezika i pisma nakon što je preuzet iz perzijskog jezika u kome se piše s običnim slovom *t* (ت). Osim toga, nekada se bilježi u formi *istimâlê* (استماله). Najvažnija konstanta jeste ta da su značenja istovjetna u svim formama. Objašnjenja vidjeti: Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara, 1993, str. 710. i 963; James William Redhouse, *Lugat-i Osmâniyye*, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1863, str. 18; Şemseddin Sami, *Kamus-i Fransevi*, Mihran Matbaası, İstanbul, 1882, str. 86; Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul, 1900, str. 104; Slavoljub Đindić et al., *Türkçe-Sırpça sözlük*, Ankara, 1997, str. 693; Mubina Moker i Đenita Haverić, *Perzijsko-bosanski rječnik*, Sarajevo, 2010, str. 87; İsmail Parlatur, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, 3. izdanje, Ankara, 2011, str. 779.

U bivšoj jugoslavenskoj historiografiji jedini je Hazim Šabanović identificirao navedeni pojam. On ga prevodi riječima: nagovaranje, propaganda, vrbovanje (detaljnije: Hazim Šabanović, *Krajište Isa-bega Ishakovića – zbirni katastarski popis iz 1455*, Sarajevo, 1984, str. 129. /u rječniku termina/).

U najnovije vrijeme, 2008. godine, postoji površan spomen termina *istimâlet* u knjizi Jelene Mrgić, *Severna Bosna 13–16. vek*, Istorijski institut u Beogradu (dalje: J. Mrgić, *Severna Bosna 13–16. vek*). Iako autorica, pozivajući se na Halila İnalçika i Heatha W. Lowrya, termin *istimâlet* prevodi kao “*prilagođavanje*” (prema engl. *accommodation*) i

Historijsko značenje

U historiografskom kontekstu⁵, spomenuti termin nalazi se u zvaničnim dokumentima osmanske administracije sve do posljednjih dana postojanja *Uzvišene (Visoke) Osmanske države (Devlet-i Âliyye-i Osmaniyye)*.⁶ S druge

elaborira ga u kontekstu obnove Bosanskog kraljevstva, zatim pisma bosanskog kralja Tomaševića papi Piju II 1461. godine i jednom slučaju pregovora Osmanlija s istaknutim ličnostima mjesta koje namjeravaju osvojiti, odnosno koristiti njihovu teritoriju, nije prihvatljiva sama interpretacija spomenutog pojma koji definira “*praksom koja nije unapred osmišljena politika*”, te da se radi “*o iznuđenim, ad hoc rešenjima koja su bila prilagođena lokalnoj praksi i običajima.*” (nav. dj., str. 142. i 143) Osim toga, Srećko M. Džaja u radu *Fojnička ahdnama u zrcalu paleografije, pravne povijesti i politike – kontekstualizacija Ahdname bosanskih franjevacā*, Bosna Franciscana, 31/2009, Sarajevo, 2009, na strani 106, spominjući fermāne sultana Murata II o slobodnom kretanju i trgovanju dubrovačkih trgovaca po Osmanskom carstvu – pisane slavenskim jezičnim idiomom i kurzivnom ćirilicom (odnosno bosančicom), iznosi ovu formulaciju: “*Bile su to litterae securitatis ili salvi conductus (trk. istimâlet nāme)*”. Međutim, izostalo je pojašnjenje otkud “*istimâlet nāme*” kada smo pregledavajući knjigu Boška Bojovića, na koju se poziva Džaja u ovoj rečenici, *Raguse (Dubrovnik) et l’Empire Ottoman (1430–1520). Les actes imperiaux Ottomans en vieux-serbe du Murad II à Selim Ier*, Paris (= Textes. Documents. Études sur le monde Byzantin, Néohelénique et Balkanique 3), Paris, 1998, ustanovili da se navedeni termin tu ne nalazi.

- 5 Rješenja koja se ovdje iznose nastala su na osnovu analize dostupnih izvora i literature, a koja se primarno odnose na izvore osmanske provenijencije i stručnu literaturu historičara iz Republike Turske kao i nekoliko istraživača sa Zapada. Detaljnije u navedenom magistarskom radu (iz napomene 1).
- 6 Müteba İlgürel, *Osmanlı Devletinde İstimalet Siyaseti*, XII, Türk Tarih Kongresi (12–16 Eylül 1994), Ankara, 1999, str. 941–947. (dalje: M. İlgürel, *Osmanlı Devletinde İstimalet Siyaseti*); Muhimme defteri iz 16. stoljeća obiluju podacima o *istimâlet politici*. Kao primjer: *7 Numaralı Mühimme defteri (975–976/1567–1569)*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu: 37, Index, Ankara, 1999, str. 147. i 148. Za upotrebu termina *istimâlet* u 19. stoljeću vidjeti: Hakan T. Karateke – Maurus Reinkowski, *Legitimizing the Order – The Ottoman Rhetoric of State Power*, Brill, 2005, str. 202. i 203; Nakon smrti sultana Murata II 1451. godine i dolaska na prijesto sultana Mehmeda II, Osmanska država je prerasla u “*imperiju*”. S događajima koji su uslijedili ona se toliko uvećala da je izraz država postao neadekvatan. S druge strane, treba reći da izraz imperija upotrijebljen za Osmanlije nije istoznačan s evropskom imperijom; termin Osmanska imperija ne sadržava pojmove imperijalan i kolonijalizatorski nego podrazumijeva etničku i društvenu strukturu države, sveobuhvatnu politiku koja se vodila, centralističku upravu i sistem vladavine, odnosno nosi značenje *devlet-i aliyye* (visoka država). Izraz država je skroman da iskaže ovu ideju sveobuhvatnosti. Temelji Carstva postavljeni su u doba sultana Mehmeda II Fatiha. Carstvo je najvišu tačku napredovanja doživjelo za vrijeme vladavine sultana Sulejmana I Kanunija. Inače, Osmanska država je imala mnogo naziva u različitim vremenskim periodima. U ovom radu koriste se svi navedeni termini kojima se imenuje Osmanska država. Detaljnije: Nejat Göyünç, *Osmanlı, Devlet-i Aliyye, Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, İslam Araştırmaları Dergisi, sayı 3, Ankara, 1999, str. 1–7; Ramiza Smajić, *Neki terminološki problemi u izučavanju osmanskog perioda historije Bosne i Hercegovine*, Istorijska nauka

strane, *istimâlet* je bio zastupljen i u historijsko-narativnoj formi. Potvrda o tome nalazi se u osmanskim hronikama iz klasičnog perioda Carstva.⁷ Također je ovaj termin korišten i u nekim književno-historijskim djelima.⁸

Analizom dostupnih izvora i literature može se uočiti činjenica da je pojam *istimâlet* historijski višeznačan i slojevit te ga je potrebno detaljno razložiti. Uz to, u osmanskim izvorima *istimâlet* se spominje i s nekim drugim pojmovima, kao što su: *adâlet* (pravda), *müdârâ* (مدار – pretvaranje, izdavati se za prijatelja), *iskân* (naseljavanje, razmještanje), *tergîb* (izazvati želju, podstaći, motivirati, zainteresirati) i *afv-merhâmet* (milosrdnost, blagost).⁹

o BiH u razdoblju 1990–2000. Naučni skup (gl. ur. Enver Redžić), ANU BiH, Sarajevo, 2003, str. 60. (dalje: R. Smajić, *Neki terminološki problemi...*); F. Emedžen, *Osmanska politička historija – Od osnivanja do Kućuk Kajnardže*, str. 25.

- 7 Vidjeti osmanske hronike ranog perioda kao što su: Aşık Paşazade (*Tevârih-i Ali Osmân*, pripremili Kemal Yavuz i M.A. Yekta Saraç, 2. izdanje, Istanbul, 2010, str. 299, 320. i 332); Dursun-beya (*Târih-i Ebü'l-feth*, priredio: Mertol Tulum, Istanbul, 1977, str. 98); *Anonim Tevârih-i Ali Osmân – od osnutka do 1487. godine* (Obrada: Cihan Çimen, Istanbul, 2006, str. 45, 57, 93, 103, 133. i 143. [neobjavljena magistarska radnja]); Celalzâde Salih Çelebi, *Tarih-i Sultan Süleyman* (Obrada: Seyid Ali Topal, Ankara 2008, str. 72, 165, 192, 200, 306, 307, 312, 335. [neobjavljena doktorska teza]); Sadettin Hodže (*Tacü't-tevarih*, Prvi tom, priredio Ismet Parmaksızoğlu, Ankara, 1979, str. 236); Selaniki Mustafa efendije (*Tarih-i Selaniki* [971–1008/1563–1600], I i II tom, TTK, Ankara, 1999, 2. izdanje, str. 19, 108, 121, 256, 378. i 769) i druge. Napominjemo da se termin *istimâlet* može naći samo u izdanjima u kojima nije izmijenjen izvorni tekst na osmanskome jeziku (original, transkripcija i transliteracija) na kojem su hronike ili historije napisane. To nije slučaj s izdanjima prilagođenim savremenom turskom jeziku niti s izdanjima u prijevodu na bosanski jezik koja su nam bila dostupna.
- 8 Gelesi yıl Mora'ya 'azın eyledi/Ol diyarı varuban feth eyledi/*İstimâlet* kıldı anda anlara/Söyledi kamu sipâh u beglere'/Kim ki bir yoldaşlık ide ben göreml/Ana ol dem bir ulu sancak virem (İsmail Ünver, *Ahmed Ridvan'in İskender Nâmesindeki Osmanlı Tarihi / Nusret-Nâme-i Osman/ Bölümü*, Türkoloji Dergisi, VIII–1, Ankara, 1979, str. 369. i 370); Detaljnije: Abdurrahman Daş, *Türkiye Selçukluların Ve Osmanlı Dönemi Hakkında Tarihi Kaynak Olarak Münşeât Mecmualarının Değerlendirilmesi*, AÜİFD, XL V, sayı: II, Ankara, 2004, str. 205–215.
- 9 Veysel Öz, *Feridûn Bey'in Münşeât Mecmuası'nda Bulunan İstimâletnâmeler*, T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı İslam Tarihi Bilim Dalı, Istanbul, 2010, str. 53–60. (neobjavljeni magistarski rad) (dalje: Veysel Öz, *Feridûn Bey'in Münşeât Mecmuası'nda Bulunan İstimâletnâmeler*); S obzirom na to da se u domaćoj historiografiji, površno i usputno, nailazi na pojam *müdâra* u vezi s osmanskome političkom praksom, donosimo nekoliko napomena u tom kontekstu kao i u definiranju navedenog termina. Naime, u nekim izvorima, kao što su najstarije osmanske hronike, spominje se izraz *müdâra*. Ova riječ arapskog porijekla može imati sljedeća značenja: prevariti, nadmudriti, ljubazno postupati prema, laskati, brinuti se o, obmanjivati, varati, ulagivati se, uvrebat, pretvarati se pred, tajiti, skrivati, kriti, maskirati, neiskrenost, pritravnost, pretvaranje, smijati se u lice, praviti se prijatelj, ljubaznost, druželjubivost i sl. (detaljnije: Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski rječnik*, Sarajevo, 2004, str. 438; Slavoljub Đinđić et al., *Türkçe-Sırça sözlük*, Ankara, 1997, str. 712. i drugi rječnici).

İstimâlet u najužem smislu označava pridobijanje (lojalnost) domaćeg nemuslimanskog stanovništva s kojim su Osmanlije došli u dodir, na način da se prema njima postupa blago i trpeljivo, što bi na koncu trebalo rezultirati uvećanjem teritorija nad kojim će država imati neposrednu kontrolu, učvršćenje i stabiliziranje vlasti.¹⁰ U najširem smislu, *istimâletom* se može označiti *vodeća politika* (ali ne i jedina!) Osmanske države koja je obuhvatala niz postupaka gotovo prema svim prostorima i narodima bilo da su došli u formalni kontakt s Osmanlijama ili su bili pod njihovom direktnom ingerencijom.¹¹ Drugim rječima, *najveći broj mjera i metoda* koje su Osmanlije poduzimale s ciljem osvajanja, uspostave, učvršćivanja i stabiliziranja svoje vlasti na određenom teritoriju naziva se *istimâlet politika*. One se odnose na sve sfere društva na koje je hijerarhija osmanske vlasti imala određeni utjecaj.

Müdâra se nekada javlja zajedno s terminom *istimâlet*, a nekada samostalno, kao i ostali navedeni pojmovi. Nedim Filipović pojam *müdâra* definira kao “*sračunato taktiziranje podređeno uslovima momenta, ali u krajnjoj liniji određeno opštim ciljevima osmanske politike.*” Detaljnije: N. Filipović, *Princ Musa i šejh Bedreddin*, str. 171. i 172; Prema H. İnalçıku, *müdâra* označava nužnu saradnju pripadnika različitih vjera i rasa, u realnim političko-ekonomskim okvirima, s ciljem njihova suživota. (Citirano prema: *Türkler Ansiklopedisi*, 9. tom, Yeni Türkiye Yayınları, pripremili: Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Ankara, 2002. (uvodno poglavlje); Osim navedenog, i neki drugi autori sa Zapada, poput Jozefa Matuza i Lajoša Fekete, u svojim su djelima spomenuli izraz *müdâra*. Detaljnije: J. Matuz, *Osmansko carstvo*, prev. Nenad Moačanin, Zagreb, 1992, str. 58; L. Fekete, *Osmanlı Türkleri ve Macarlar 1366–1699*, TTK, Belleten, XIII/52, Istanbul, 1949, str. 666–732; Svaki ranije navedeni termin zahtijeva posebno istraživanje. Smatramo da svaki zasebno predstavlja samo jedan dio (ili jednu metodu) u okviru cjelokupne osmanske *istimâlet* politike. Zapravo, kao što je i N. Filipović definirao, *müdâra* je samo jedna vrsta taktike na putu ostvarenja strateškog cilja. I u ovom radu smo, u nastavku, donijeli podatke o navedenom pojmu iz *Pečevijine Historije*.

- 10 Halime Dođru, *Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de Fetih ve İskan Siyaseti*, str. 165–176; Senad Hasanagić, *Izvori osmanske tolerancije*, Društvena istraživanja – Časopis Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici, god. 1, br. 1, Zenica, 2007, str. 47–57.
- 11 Pojašnjavajući ovu i narednu rečenicu, ističemo da se termin *istimâlet* koristio i u susretu s muslimanskim stanovništvom, u ovom slučaju u Anadoliji. Vidjeti: Ahmed Akgündüz, *Bilinmeyen Osmanlı*, Istanbul, 1999, str. 134. i 138; Isto tako, pred osmansko-iranski rat 1577. godine poslate su *istimâlet-name* tamošnjim namjesnicima obećavajući im odžakluke ukoliko budu pokorni i služili Osmanskoj državi. Vidjeti: Orhan Kılıç, *Ocaklık Sancakların Osmanlı Hukukunda Ve İdarî Tatbikattaki Yeri*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (Journal of Social Science), c. 11, S. 1, Elazığ, Ocak, 2001, str. 265; U *Muhimme defteru* br. 47 zabilježena je *istimâlet-nama* data stanovnicima Şirvana da bi bili na strani Osmanlija pred osmanski pohod na Kızılbaşe u Iranu 9. juna 1582. godine. (Podatak naveden prema: *Osmanlı Devleti İle Azerbaycan Türk Hanlıkları Arasındaki Münâsebetlere Dâir Arşiv Belgeleri [Karabağ-Şuşa, Nahçıvan, Bakü, Gence, Şirvan, Şeki, Revan, Kuba, Hoy]*, 1575–1918, II, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 9, Ankara, 1993, str. 5)

Naime, riječ je o cjelokupnoj strategiji i doktrini jedne efikasne državne politike. Naravno, ova efikasnost ima svoja vremenska ograničenja.¹²

***İstimâlet* u osmanskoj administraciji**

Kao što je već rečeno, pojam *istimâlet*, kao i osmansku političku praksu u tom kontekstu, bilježe osmanski izvori različite vrste. Također, administrativno ozvaničenje navedene osmanske politike vršeno je ponekad, tokom historije Osmanske države, u obliku dokumenata poznatih pod nazivom *naredba o istimâletu (istimâlet hükmü)*, *istimâlet-name (isprava o istimâletu)* i *potvrda o istimâletu (istimâlet kâğıdı)*.¹³ Oni su bili različitog karaktera i sadržine. Takva potvrda nekada je predstavljala, s osmanske tačke gledišta, “*amnestiju prethodnih grešaka*” stanovništvu kome je izdavana. Bio bi napravljen zvaničan ugovor između države i podanika koji je sadržavao odredbu o zaštiti nemuslimanskih podanika (ali i muslimanskih¹⁴) od napada neprijatelja, te od pritisaka koji bi se pojavili kao posljedica vjerske ili neke druge različitosti.¹⁵ Osim toga, u okviru sadržaja pojedinih *istimâlet-nama* moguće je pratiti prisutnost *istimâlet politike* sljedećim metodama¹⁶: savjeti o lojalnosti i odanosti upućeni državnim službenicima, te obećanja o raznovrsnim dobrobitima koje će oni zadobiti ukoliko poslušaju savjet, pomilovanje pokajnika, savjeti državnim službenicima da vode brigu o životnim potrebama stanovništva,

12 M. İlgürel, *Osmanlı Devletinde İstimalet Siyaseti*, str. 941–947; Isti, “*İstimalet*”, u: DİA, XXIII tom, Istanbul, 2001, str. 362. (dalje: M. İlgürel, “*İstimalet*”); Haldun Eroğlu, *Osmanlı'nın Rumeli'deki fetih startajleri*, Prilozi za orijentalnu filologiju, 52, i 53, Sarajevo, 2002/03, str. 191–211; Halil İnalçık, *Osmanlı'da devlet, hukuk, adalet*, str. 81; Isti, *Adaletnameler*, TTK-Belgeler, 11/3–4, Ankara, 1967, str. 54; Isti, *Türkler ve Balkanlar*, u: BAL-TAM Türklük bilgisi, br. 3, Prizren, 2005, str. 29. i 30; *İstimalet* nije ni diplomacija niti vanjska politika, ali je jasno da neki elementi tih dviju kategorija predstavljaju dijelove osmanske *istimâlet* politike. O terminima diplomacija i vanjska politika u Osmanskoj državi detaljnije: Mehmet İpşirli, “Osmansko državno uređenje – Uređenje u centru”, u: *Historija Osmanske države i civilizacije*, I tom, priredio E. İhsanoğlu, prev. Kerima Filan, Sarajevo, 2004, str. 237. (dalje: M. İpşirli, *Osmansko državno uređenje – Uređenje u centru*); Mehmet Alaaddin Yalçinkaya, *Kuruluştan Tanzimat'a Osmanlı Diplomasi Tarihi Literatürü*, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, 2003, str. 423–489.

13 M. İlgürel, “*İstimalet*”, str. 362; O *istimâlet-namama* u djelu *Nusret-name Gelibolulu Mustafa 'Ali-ja* vidjeti: H. Mustafa Eravcı, *Mustafa 'Ali'nin Nusret-nesesi ve Onun ışığında Yazarın Tarihçiliği*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt: 24 Sayı: 38, Ankara, 2005, str. 174.

14 A. Akgündüz – S. Öztürk, *Bilinmeyen Osmanlı*, Istanbul, 1999, str. 134. i 138.

15 M. İlgürel, “*İstimalet*”, str. 362.

16 Gotovo u svim slučajevima *istimâlet-name* su, a time i politika, oblikovani i vođeni od vrha Osmanske države prema nižim državnim službenicima ili prvacima stanovništva, odnosno stanovništvu.

briga o podanicima Osmanske države (*raja*), poimanje raje povjereništvom (*emanet*) Božijim, zaštita raje od zastrašivanja, čuvanje od “*uzdisaja nepravde*” potlačenog (*mazlum*)... Nadalje, tu su metode pružanja zaštite onima koji služe državi, poziva vlastodršcima da pravedno sude, detaljno instruiranje za održavanje kolektivne sigurnosti, postavljanje poštovanih i cijenjenih domaćih ljudi za državne službenike (na zahtjev domaćeg stanovništva). Osim toga, moguće je prepoznati metode ujednačenog odnosa prema različitim skupinama stanovništva, otvorenosti za primanje bilo koga pod osmansku vlast, pridobijanja skupina preko njihovih svetkovina, zaštite i pomoći siromašnom stanovništvu, bodrenja muslimana na borbu na Božijem putu (*džihad*), poziva na jedinstvo kao i poziva na nečinjenje nasilja nad stanovništvom.¹⁷ Također, među mjere kojima je promovirana spomenuta vrsta osmanske politike, a koje se spominju u osmanskim izvorima na konkretnim primjerima, ubrajaju se i sljedeće: briga o podanicima (*re'âyâpervelik*), vjerska sloboda, lijepa riječ (*uzûbet-i lisân*), ljubaznost i poštovanje, materijalna podrška (*bezl-i mal*), davanje poklona (*ikrâm*)¹⁸, te naglašavanje određenih rečenica iz izvora islama (*Kur'an i Hadis*).¹⁹

S obzirom na primjere *istimâlet-nama* koje smo imali priliku vidjeti, *istimâlet politika* je bila usmjerena prema trima osnovnim društvenim kategorijama. *Državnim službenicima* je uz *istimâlet-namu* slato nešto od simboličnih poklona, poput ukrašenog mača, noža ili ogrtača od platna ili krzna

17 Veysel Öz, *Ferîdûn Bey'in Münşeât Mecmuası'nda Bulunan İstimâletnâmeler*, str. 25–44.

18 Naprimjer, sačuvani su mnogi dokumenti u kojima se vidi razmjena poklona između Dubrovčana i bosanskih namjesnika i drugih službenika tokom 15. i 16. stoljeća. Detaljnije: Ćiro Truhelka, *Tursko-slovenski spomenici Dubrovačke arhive*, Sarajevo, 1911, str. 324; Ljubomir Stojanović, *Stare srpske povelje i pisma*, knj. 1, *Dubrovnik i susedi njegovi*, Drugi deo, Beograd, 1934, str. 281. i 384; Gliša Elezović, *Turski spomenici I (1348–1520)*, SKA, Beograd, 1940, str. 73. i 74; Hazim Šabanović, “Bosanski sandžakbeg Skender”, u: *Istoriski glasnik*, br. 1, god. 1955, Beograd, 1956, str. 11; Behija Zlatar, *Gazi Husrev-beg*, Sarajevo, 2010, str. 28. i 53.

19 O svim ovim mjerama detaljnije: Veysel Öz, *Ferîdûn Bey'in Münşeât Mecmuası'nda Bulunan İstimâletnâmeler*, str. 44–53; Osmansko poimanje vladavine temelji se na principu *elest bezmî*, što znači da ljudi mogu biti pokorni samo Bogu, a svakome drugome samo uvjetno. Vladari su smatrali da im je vlast podario Bog, a pravnici su davali tumačenja da vlast pripada ljudima koji su Božiji namjesnici na Zemlji, da narod prenosi vlast na vladara putem prisege (*biat*), da je vladar obavezan poštovati određene uvjete, a prije svega pravdu; u suprotnom mu se oduzima vlast. Isto tako, osmansko poimanje društva je islamsko, pozitivno i konstruktivno prema kojem su pravda, država, zakon (Šerijat), vlast, vojska, materijalna sredstva i narod karike u ovom “*krugu vlasti*” i predstavljaju temeljne oslonce strukture društva (detaljnije: Bahaeddin Yediyıldız, “Osmansko društvo – Struktura društva”, u: *Historija Osmanske države i civilizacije*, I tom, priredio E. İhsanoglu, prevela Amina Šiljak-Jesenković, Sarajevo, 2004, str. 600. [dalje: B. Yediyıldız, *Osmansko društvo – Struktura društva*]; Mehmet İpşirli, *Osmansko državno uređenje – Uređenje saraja*, str. 161).

(*hil'at*). S druge strane, *vojnim strukturama* su upućivane primamljive riječi te davana materijalna podrška u vidu novca ili zemlje, a prema *stanovništvu* se nastojalo postupati pravedno, dajući mu pravo na život i vjeru, praveći mu povoljan ambijent za egzistenciju i privrženost autoritetu Osmanske države.²⁰

Potrebno je naglasiti i to da se vrsta osmanske politike koja je u fokusu ovog istraživanja ne iscrpljuje spomenutim zvaničnim dokumentima osmanske administracije, odnosno njihovom sadržinom. Tu vrstu politike moguće je evidentirati i pratiti gotovo iz svih ostalih zvaničnih osmanskih dokumenata proizišlih iz bilo koje državne kancelarije. Osnovni problem jeste u tome što se iz nekih od njih može iščitati dovoljan broj podataka za izvođenje zaključaka, a što, opet, kod nekih drugih to nije slučaj.²¹

Primjeri osmanske *istimâlet* politike u djelu *Tarih-i Peçevi* (*Historija Ibrahima Alajbegovića Pečevije*)

Jedan od historijskih izvora osmanske provenijencije u kojem se nalazi određen broj podataka koji izravno kazuju o osmanskoj političkoj doktrini – *istimâlet* politici jeste i *Tarih-i Peçevî* (*Pečevijina Historija*).²²

20 Veysel Öz, *Ferîdûn Bey'in Münşeât Mecmuası'nda Bulunan İstimâletnâmeler*, str. 44.

21 Da su i za Bosnu vezani osmanski dokumenti ove vrste vidi se iz primjera koji se nalazi u *Anonim Osmanlı Tarihi (1099–1116/1688–1704)*, priređivača Abdulkadira Özcana, istina s kraja 17. stoljeća. U tekstu piše da su *istimâlet-name* poslate bosanskom beglerbegu Topal Gazi Husein-paši (tokom 1689. godine), a koje su u vezi s povratkom osmanskih podanika na stara prebivališta nakon što su od Habsburgovaca vraćene neke tvrđave u toku Bečkog rata (1683–1699), a među njima i Zvornik (tj. današnji Mali Zvornik, pripojen Srbiji 1875. godine). Iako se iz ovog podatka ne vidi, možda je među tim stanovništvom bilo i 4.000 Zvorničana koji su se sklonili u Sarajevo nakon pada Zvornika pod habsburške snage 25. septembra 1688. godine, a koji su se vratili u Zvornik nakon povratka grada pod osmansku vlast 1. augusta 1689. godine. (Veysel Öz, *Ferîdûn Bey'in Münşeât Mecmuası'nda Bulunan İstimâletnâmeler*, str. 58; Salih Sidki Hadžihuseinović Muvekkit, *Povijest Bosne*, I tom, Sarajevo, 1999, str. 407–411. (dalje: S. S. Hadžihuseinović Muvekkit, *Povijest Bosne*); H. Kreševljaković, *Izabrana djela*, II tom, str. 29) U navedenoj anonimnoj historiji stoji: “*İzvornik kal'asının Bosna vâlisi Topal Hüseyin Paşa ondokuz gün muhâsaradan sonra feth edüp, içine muhâfız eyledüğü müjdesi geldi. Şebeş, Lugos, Modava ve Fethülislâm ve İrşeve Yeni Palanka ve Gorgofça ve İhram ve Güğercinlik ol havâlîde olan re'âyâ kadîmî yerlerine iskân etdirülüp cemi'tekâlifden mu'âf ve üç seneye değîn haraç dahi alınmamak üzere istimâletnâmeler gönderildi.*” (istakao S. B.) (Citirano prema: Veysel Öz, *Ferîdûn Bey'in Münşeât Mecmuası'nda Bulunan İstimâletnâmeler*, str. 58)

22 Ovaj rad nema za cilj šire kazivati o Ibrahimu Alajbegoviću Pečeviji i njegovoj *Historiji* koja obuhvata period od 1520. do 1640. godine. Detaljnije o tome, između ostalog: Şerafettin Turan, “*Peçevi*” *maddesi*, MEB İslam Ansiklopedisi, 9. tom, Istanbul, 1945, str. 543–545; Amir Ljubović i Sulejman Grozdanić, *Prozna književnost Bosne i Hercegovine na orijentalnim jezicima*, Sarajevo 1995, str. 145–148; Dino Mujadžević, *Ibrahim Pečevija (1574–1649) – Osmanski povjesničar Hrvatske i Bosne i Hercegovine podrijetlom iz Pečuha*, Scrinia slavonica, 9, Slavonski Brod, 2009, str. 379–394.

U ovome radu donesena su značenja termina *istimâlet* koja se odnose isključivo na historijski kontekst navedene osmanske političke doktrine. Ta je značenja oblikuju i definiraju, ali istovremeno i predstavljaju konkretne i nedvosmislene primjere o njezinoj primjeni na širokom geografskom prostoru na kojem se prostirala Osmanska država.²³

U radu je korišten originalni štampani primjerak navedenog djela iz 1866. godine, zatim drugo izdanje na savremenom turskom jeziku od Bekira Sitki Baykala iz 1992. godine, nekoliko magistarskih radova turskih autora koji su koristili rukopise (u koje sam imao uvida iz samih radova u obliku faksimila) iz Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi: Bağdat Köşkü br. 206, zatim Revan Köşkü br. 1115, te Veliyüddin Efendi br. 2353 koji se nalazi u Beyazit Devlet Kütüphanesi. Prijevod na bosanski jezik je, najvećim dijelom, preuzet od Fehima Nametka prema prijevodu dvotomne *Historije* iz 2000. godine, te po potrebi korišten vlastiti prijevod.²⁴

Primjeri osmanske *istimâlet politike* koji slijede pokazuju da je njezin subjekt nekada bio sam vrh države, tj. sultan, zatim veliki veziri (u političkom ili vojnom svojstvu), a nekada i pokrajinske vlasti bilo da je riječ o beglerbezima ili sandžakbezima. Evidentno je da se navedena politička doktrina primjenjivala od Slavonije, Erdelja, Vlaške, Moldavije, preko otokā Peloponeza, Krima, zatim Gruzije, pa sve do istočnih granica Osmanske države. Objekt takve politike bili su stanovništvo (raja), lokalne vlasti, razni begovi i uglednici, vojska, vlasni, cigani, razni odmetnici i buntovnici, a na kraju i sami državni službenici.

Osim toga, detaljnim iščitavanjem navedenog djela uočeni su i neki podaci u kontekstu *istimâlet politike* koji imaju direktnu ili posrednu vezu s bosanskim prostorom bilo da je riječ o događajima koji su se odvijali u Bosni ili je, pak, riječ o ličnostima na visokim državnim položajima, a koje su porijeklom s tog područja. Evidentirano je pet takvih primjera. Odnose se na bitku za Osijek 1537/38. godine u kojoj je aktivno učestvovala i vojska iz Bosanskog, Zvorničkog i Klišskog sandžaka pod komandom Mehmed-bega Jahjapašića. Zatim, slučajevi početka 17. stoljeća, tj. postavljanje Dželali Deli Hasan-paše na položaj bosanskog beglerbega, te odnos Derviš-paše Bajezidagića prema vojsci prilikom bitke za otok Čepel na Dunavu. Posljednja dva primjera odnose se na političke aktivnosti Skender-paše (sina bosanskog spahije nastanjenog u Pečuhu), koji je, u svojstvu bosanskog beglerbega,

23 Naravno, u ovom radu se ne donose sva postojeća i moguća značenja termina *istimâlet* niti se on navodi u svim kontekstima u kojima je upotrijebljen u navedenom historijskom izvoru. Međutim, smatramo da su osnovna i suštinska značenja ona koja se iznose u ovom radu. Osim toga, značenja u nekim drugim kontekstima minimalna su i zanemariva i plod su generalne upotrebe značenja koja ima navedeni pojam.

24 O svim navedenim djelima više podataka u napomenama koje slijede.

odigrao ključnu ulogu u dovođenju Betlena Gabora na položaj erdeljskog kralja 1618. godine, te uspjeh velikog vezira i serdara Gazi Ekrem Husrev-paše, porijeklom Bošnjaka, u preuzimanju tvrđave Erzurum 1628. godine od buntovnika Abaza-paše.

Podaci su doneseni hronološkim redom onako kako su dati u samom djelu. Prvi primjer je u vezi s vladavinom i političkim metodama sultana Sulejmana I Kanunija. Naime, “kad je (sultan Sulejman I Kanuni) prvi put pošao u pohod na Budim, naklonio se Erdelju, lijepim postupcima je osvojio srce (*istimâlet ve müdâra*²⁵ *itdi*) Vlaške i Moldavije. Tako oni nisu priskočili u pomoć budimskom kralju i zbog toga je uz Božiju pomoć postigao uspjeh i pobjedu, osvojio mađarsku zemlju, ispunio cilj i postao sretan. I svi padišasi koji su dolazili prije njega držali su se istog puta i tako otpočinjali osvajanja. Rahmetli Jildirim Bajezit-han se oženio kćerkom Vuka Brankovića, ostavljajući po strani probrane i lijepe kćeri vladara sa svih strana i tako se na velikoj svadbi vjenčao s kćerkom nepoznatog nevjernika. Nema sumnje da je taj postupak bio od dalekosežnog značaja. Kasnije se sultan Murad II oženio kćerkom Vojče (Vukčića Stjepana) čime je želio ostvariti pobjedu nad bosanskim kraljem i drugim nevjernicima u Rumeliji. Na kraju je Smederevo uzeo iz njegovih ruku. Naredio je Šehabeddin-paši da u Beogradu sagradi avalsku tvrđavu i da odatle vrši upade u mađarske zemlje. Gradnja avalske tvrđave Jergogu (Jerkoj ili Đurđevo) preko puta Ruščuka otpočeta je iz Smedereva... Slijedeći put rahmetli padišaha, veliki vezir Mehmed-paša uzeo je Ostrogon, a onda najprije lijepo postupao (*müdâra*) prema erdeljskim nevjernicima, a onda je između njih odredio jednog nevjernika po imenu Boškaja za kralja. Na taj način je u toj sretnoj godini osvojen Ostrogon, a svi nevjernički zapovjednici i komandanti tvrđava koji su bili u blizini povili su šiju.”²⁶

U dijelu pod naslovom “*Lijepi postupci s rajom i osvajanje njihovih srca (reâya müdâra ve istimâletleri zikrindedur)*” Pečevija prikazuje metode kojima su Osmanlije pridobijale naklonost vlaške raje u Slavoniji. Ona se neposredno nakon Bitke na Mohačkom polju 1526. godine pobunila protiv svoga bana koji je bio prevarant, činio im zlo, i na kraju bio ubijen. “Kasnije su, govoreći da im tu više nema opstanka, sa svom krupnom i sitnom stokom ušli u osmanske zemlje i tražili za sebe sigurno utočište.” Pečevija dalje navodi da je sultan Sulejman Kanuni njihovih 60 knezova počastio kaftanima, te ih

25 U ovom se radu analizira i termin *müdâra* (vidjeti napomenu 9) kao jedna metoda u okviru cjelokupne *istimâlet politike*. Javlja se na ukupno trinaest mjesta.

26 *Tarih-i Peçevî*, 1, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1866, str. 14. (dalje: *Tarih-i Peçevî*, 1; 2); Peçevi Ibrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, 1, Haz. Bekir Sıtkı Baykal, Ankara, 1992, str. 12. (dalje: Peçevi Ibrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, 1; 2); Ibrahim Alajbegović Pečevija, *Historija 1520–1576*, I tom, predgovor, prijevod i bilješke Fehim Nametak, Sarajevo, 2000, str. 28. i 29. (dalje: Pečevija, *Historija 1520–1576; 1576–1640*)

uzeo za vodiče. Oni su mu pomogli i u dolasku do Sigetvara. Zanimljivo je da Pečevija odmah nakon takvog opisa, iznosi podatke o tome da dani koje je on svjedočio (r. 1572. – u. 1649.), ne obiluju prošlim “sretnim” vremenima. Kada piše o Segedinskom sandžaku navodi: “Nijedan vezir nije ove čuvao i njihova srca milujući gledao (*bir vezir bunlari himâyet itmedi ve istimâlet virüp ri’âyet itmedi*). U to vrijeme jedna raja uzdizala je glave ‘*Hej, Gazi Sultan Sulejmane, podigni svoju blagoslovljenu glavu, i pogledaj ono što si ti napravio, što si čuvao i štitio sirotinju kakvog je sada stanja!*’ To zapomagajanje raje vidio sam više puta. Te riječi sam slušao iz usta rahmetli Malkoč-bega koji je svojim očima gledao kako su knezovima koji su služili kao vodiči u pohodu na Sigetvar ogrtani počasni kaftani.”²⁷

Krajem 1522. i u prvoj polovini 1523. godine u Egiptu je izbila pobuna “čerkeskih buntovnika i arapskih besposličara” protiv Osmanlija, nakon smrti kairskog valije Hajir-bega i namjere osmanskih vlasti da na to mjesto postave drugog vezira Mustafu-pašu. Pobuna je imala za cilj imenovanje Hajir-begovog velikog mirahora, Kansua, za sultana. Pečevija piše da je “osim Kaira, i sve ostalo bilo uskomešano, mir i sigurnost su u potpunosti bili nestali”. Dalje piše: “Mustafa-paša, čovjek čista srca, shvatio je da neće moći savladati ovoliko neprijatelja s onoliko vojske koja je stavljena pod njegovu komandu. Da bi izolirao i njihove pomagače, izabrao je put da ugledne Arape i njihove begove s osmijehom miluje i s njima blago postupa (*istimâlet virüp*). Napisao im je pisma u kojima im je obećao neke povlastice i olakšice od opterećenja. Dobavio ih je u Kairo i svakog je odjenuo kaftanom i uz sva dobročinstva i milovanja smanjio im je malo i harač. Tako su arapski prvaci osjetili sigurnost pa su se zakleli na Kur’an da će ostati vjerni državi i da se neće buniti.”²⁸

Pred samu Bitku na Mohaču 1526. godine, nakon savjetovanja s Gazi Husrev-begom i njegovim saradnicima i junacima, veliki vezir Ibrahim-paša je pripremao vojsku za boj. “Veliki vezir Ibrahim-paša je mnogo govorio vojsci, svojim drugovima je nadugo i naširoko govorio o raznim poklonima i blagodatima sretnog sultana. Dajući bezbrojna obećanja toliko je uvjerljivo govorio da su svi prestali mrmljati i bili spremni što prije dati život bez ikakvog kolebanja. Eto nakon tolikih bodrenja (*istimâlet*), milovanja, vjerskih sugestija i dova (molitvi) Ibrahim-paša, učinivši svojim putokazom hajir-dovu (blagoslov) sretnog padišaha, krenu sa svojim osobnim odredom naprijed.”²⁹

27 *Tarih-i Peçevî*, 1, str. 15–17; Peçevi Ibrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, 1, str. 12–14; Pečevija, *Historija 1520–1576*, str. 29–31.

28 *Tarih-i Peçevî*, 1, str. 78; Peçevi Ibrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, 1, str. 60. i 61; Pečevija, *Historija 1520–1576*, str. 82.

29 *Tarih-i Peçevî*, 1, str. 92; Peçevi Ibrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, 1, str. 72; Pečevija, *Historija 1520–1576*, str. 94.

Dok je trajala Bitka na Mohaču, dogodila se pobuna Kalenderija na istoku. U prvom sukobu porazili su “muslimansku vojsku”. Međutim, nakon što je za karamanskog beglerbega postavljen Isa-beg, sin Kodža Ibrahim-paše, njegov glavni komandant je nastojao pridobiti mjesne begove Zulkadira s ciljem odvajanja Turkmena Zulkadira od Kalenderovih snaga. Pečevija piše: “Osvojio je srca (*istimâlet idüp*) mjesnih begova Zulkadira i nastojao je da ih izdvoji od drugih jer su njihova soja bili i turkmenski odmetnici.”³⁰ Pobuna je ugušena, a Kalender pogubljen.

Godine 1529. dogodila se još jedna pobuna. Ovaj put glavnu ulogu igrao je “beg sandžaka Uzejr, Sejdi, bratić Ahmed-bega” i njegov istomišljenik Indžirjemez. Nastojali su preuzeti pokrajinu Adana, koja je bila bez upravitelja usljed bolesti Piri-bega. Nakon što su izvršili upade i opljačkali neka područja te zauzeli određene tvrđave, suprotstavio im se “junak među beglerbegovima i starješina mladih junaka Piri-beg”. Iako se stanovništvo razbježalo, uspio je zadržati vojsku. “Stekao je njihovo povjerenje raznim obećanjima (*istimâletler virüp*) potjerao konja na neprijatelje i s Božijom pomoći rastjerao odmetnike.”³¹

U septembru 1529. godine Osmanlije su opsjedale bečku tvrđavu. Pečevija, između ostalog, donosi opis Bitke pod Bečom i iz “nevjerničkih historija”. U jednom trenutku, u žaru bitke, Pečevija bilježi: “Austrijanci i Turci su ušli jedni u druge. Ostavili su puške i tukli se mačevima i noževima i odmaknuli su Turke ispod tvrđave. Ali, paše i čauši su ponovo vodili i ohrabivali (*istimâletler virüp*) vojsku pa su ovi ponovo krenuli u napad.”³²

Prilikom ponovnog zauzimanja tvrđave Koron u Morejskom vilajetu (Peloponez) u aprilu 1534. godine, Mehmed-beg Jahjapašić, u službi sandžakbega Moreje, “vrlo pametnim postupkom” riješio je taj problem na sljedeći način: “U tvrđavi su bile tri skupine nevjernika: jedna skupina Franaka, druga skupina pobunjenih Grka iz tog kraja i najzad grupa prkosnih Arnauta. Sandžakbeg je, obećavši svakoj grupi nešto drugo (*istimâlet virüp müdâra itmekle*), uspio među njima izazvati nesporazum, a imao je i nevjernike koji su izašli napolje iz tvrđave da pljačkaju. Kasnije su se nevjernici razdvojili

30 *Tarih-i Peçevî*, 1, str. 122; Peçevi Ibrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, 1, str. 93; Bihter Gürışık, *Peçevî Tarihi (46b–80a Metin, Dizin, Özel Adlar Sözlüğü)*, T.C. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, İstanbul, 2005, str. 35. (neobjavljena magistarska radnja) (dalje: B. Gürışık, *Peçevî Tarihi [46–80a Metin, Dizin, Özel Adlar Sözlüğü]*)

31 *Tarih-i Peçevî*, 1, str. 127; Peçevi Ibrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, 1, str. 97; Pečevija, *Historija 1520–1576*, str. 123; B. Gürışık, *Peçevî Tarihi (46–80a Metin, Dizin, Özel Adlar Sözlüğü)*, str. 40.

32 *Tarih-i Peçevî*, 1, str. 148; Peçevi Ibrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, 1, str. 111; Pečevija, *Historija 1520–1576*, str. 138; B. Gürışık, *Peçevî Tarihi (46–80a Metin, Dizin, Özel Adlar Sözlüğü)*, str. 59.

na dvoje. Grci i Arnauti, koji su u svojim rukama držali vanjsku tvrđavu, su se predali, i Franci, koji su se nalazili u unutrašnjoj tvrđavi, tražili su spas uz garanciju, pa su se bez borbe predali. Ovako je ovaj spretni i sposobni Mehmed-beg, u sjeni slavnog sultana, postigao ovaj veliki uspjeh.”³³

Tokom 1533/34. godine mnoge tvrđave na istoku potpale su pod osmansku vlast. Pečevija bilježi način na koji su neke od tvrđava osvojene: “Osvajač zemalja, Ibrahim-paša, s iskustvom koje je potvrdio na mnogo mjesta uzetih u toku halepske zime, tražio je put kako preuzeti iranske tvrđave koje su blizu islamskih zemalja. Našao je dva-tri pouzdana čovjeka, sposobna i spremna da osvoje srce (*envâ-ı istimâlet*), koji znaju lijepo govoriti, i poslao ih begovima koji drže Adildževaz, Erdžis, Ahlat i Revan, koji su bliski Iranu. Svaki od poslanih je najljepšim pričama pridobio srca begova i privukao ih na stranu padišaha. Primili su riječ da će ovi predati tvrđave islamskoj vojsci kad ona dođe i vratili se paši.”³⁴

Godine 1537/38. položaj kralja Ferdinanda i njegovih zemalja bio je ugrožen dvostruko: s jedne strane od Mehmed-bega Jahjapašića nakon zauzeća Požege, a s druge strane, od Gazi Husrev-bega i Murad-bega Tardića nakon zauzeća tvrđava Klis, Obrovac, Budak i Dreslak. Pokušao je iskoristiti zauzetost sultana pohodom na Krf, te je poslao svog komandanta Ivana Kocijana na Vukovar, Osijek, Erdut i druge tvrđave pod osmanskom vlašću. Odgovor osmanske strane nije zaostajao. Vojska bosanskog, zborničkog, kruševačkog i kliškog sandžakbega, pod komandom Mehmed-bega Jahjapašića skupila se kod Vukovara. Počela je borba za Osijek. U tom trenutku Mehmed-beg pribjegava taktici: “Skupio je sve, koliko god je bilo hrabrih i srčanih ljudi od vlaha, cigana, odmetnika i lopova iz drugih skupina i s hiljadu i jednim obećanjem pridobio je njihova srca (*istimâlet ile*), uputio ih na neprijatelja i tražio od njih da ukradu njihove volove koji vuku topove, konje i sitnu stoku tako da su neprijatelji potpuno ostali bespomoćni.” U nastavku bitke, Kocijan i njegovi odredi su potpuno poraženi, a Pečevija donosi vijesti o tome da je ishod pobjede bio i formiranje Požeškog sandžaka koji je dat na upravu Arslan-paši, sinu Mehmed-bega, i da je Kocijan, nakon što je iz tamnice pokušao stupiti u kontakt s Mehmed-begom i primiti islam, pogubljen od Zrinskog, zapovjednika Kostajnice.³⁵

33 *Tarih-i Peçevî*, 1, str. 173; Peçevi Ibrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, 1, str. 128; Peçevija, *Historija 1520–1576*, str. 156; B. Gürışık, *Peçevî Tarihi (46–80a Metin, Dizin, Özel Adlar Sözlüğü)*, str. 88.

34 *Tarih-i Peçevî*, 1, str. 176; Peçevi Ibrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, 1, str. 130; Peçevija, *Historija 1520–1576*, str. 159; B. Gürışık, *Peçevî Tarihi (46–80a Metin, Dizin, Özel Adlar Sözlüğü)*, str. 92.

35 *Tarih-i Peçevî*, 1, str. 202; Peçevi Ibrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, 1, str. 148; Peçevija, *Historija 1520–1576*, str. 180; B. Gürışık, *Peçevî Tarihi (46–80a Metin, Dizin, Özel Adlar*

Kada opisuje pripreme i pohode Sulejman-paše, beglerbega Egipta, na Indiju tokom 1538. godine, Pečevija, koristeći podatke iz raznih historija, bilježi i sljedeću situaciju: “Sada je vezir Sulejman-paša velikim trudom sakupio oko dvadeset hiljada Arapa u Egiptu i Siriji i pripremio ih. Iz Egipta i drugih zemalja s hiljadu obećanja (*istimâlet*) i poklona uspio je upotpuniti mornaricu i s osamdeset odlično opremljenih lađa, petnaestog muharrema devetsto četrdeset pete (13. juni 1538), krenuo je iz Sueskog zaljeva i razvio jedra prema Jemenu, Adenu, Gudžeratu i Diju.” U nastavku, u pokušaju osvajanja Zebida (obalski dio Jemena južno od Hudeyde gdje je bio formiran prvi osmanski vilajet) “dalekovidi” Sulejman-paša šalje čovjeka (s ispravom o *istimâletu*) Nahuda Emiru Ahmedu, gospodaru Zebida, vođi buntovnika, pokušavajući ga, uz razna obećanja, pridobiti za sultana (*istimâlet-nâme ile mu'temed adamlar gönderdi*).³⁶

U toku pohoda na Iran u maju 1554. godine, sultan Sulejman se ulogorio u mjestu Dijarbekir, gdje je održao zasjedanje divana. Pečevija prenosi sultanovo obraćanje vojsci i ostalim službenicima i, između ostalog, kaže: “Obećao je da će biti ukazana pažnja onima koji su u službi i koji se iskažu, a hiljadama obećanja i ohrabrujućih riječi (*hezâr ve istimâletler ile*) je toliko osvojio njihova srca da su oni svi, stari i mladi, veliki i mali, sa suzama u očima jednoglasno uzvikivali: ‘Idi na Indiju ili Sind, poduzmi pohod na planinu Kâf, nećemo ti okrenuti leđa, smatramo srećom na ovom i budućem svijetu dati život za padišahovu sreću. Što god narediš, slijedit ćemo te.’”³⁷

Neposredno nakon potpisivanja mira s iranskim šahom Tahmaspom 1555. godine, sultan Sulejman Kanuni vraća se u Istanbul, a zatim odlazi u Amasju. U tim danima, u okolici Soluna i Jenišehera, pojavljuje se osoba koja se izdaje za princa Mustafu. Osmanske vlasti su ubrzo poduzele mjere protiv nastale smutnje. Sultan je uputio trećeg vezira Mehmed-pašu s vojskom koji je postavio šatore u Edreni. U jednom trenutku, beg Nikopolja Mehmed-han, posredstvom age krunskog princa Selima, domamio je s mnogo obećanja (*istimâletler eylemekle*) Uveji Togdžu, vezira spomenutog buntovnika koji je uhapsio lažnog princa. A on je posredstvom spomenutog age prosljedio vezanog njemu poslanog prevrtljivca princu koji se nalazio u Edreni. Poslije

Sözlüğü), str. 121.

36 *Tarih-i Peçevî*, 1, str. 221. i 223; Peçevî Ibrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, 1, str. 161. i 163; Pečevija, *Historija 1520–1576*, str. 194. i 196; Mustafa Özbal, *Peçevî Tarihi (80b–114a Metin, Edisyon Kritik, Dizin, Özel Adlar Sözlüğü)*, T.C. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, Istanbul, 2005, str. 28. i 31. (dalje: M. Özbal, *Peçevî Tarihi [80b–114a Metin, Edisyon Kritik, Dizin, Özel Adlar Sözlüğü]*)

37 *Tarih-i Peçevî*, 1, str. 308; Peçevî Ibrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, 1, str. 218. i 219; Pečevija, *Historija 1520–1576*, str. 259. i 260.

je odmetnik doveden u Istanbul i obješen, a Uveji Togdža nagrađen dobrim zeametom.³⁸

Dok se bližila četrdeseta godina vladavine sultana Sulejmana Kanunija, u maju 1559. godine Lala Mustafa-paša izazvao je svojim smicalicama sukob između prinčeva Selima i Bajezida. U jednom trenutku ove nečasne rabote spomenuti Lala je preuzeo zadatak da pripremi vojsku princa Selima za bitku protiv vojske princa Bajezida. Pečevija piše da im je tom prilikom, nakon što im je prenio selame i blagoslov princa, “dao mnogo obećanja i lijepim riječima milovao njihova srca (*istimâletler virüp*) podižući im moral.”³⁹

Zanimljivo je da je i princ Bajezid koristio slične metode dok je bio sklonjen kod iranskog šaha. U pokušajima osmanske delegacije da princa Bajezida vrata nazad, i u trenutcima dok je on sam pomagao šaha u njegovim vojnim pohodima, čule se se riječi Arapa Mehmeda – kapidžibaša princa, upućene šahu: “Moj šahu, pazite se, nemojte biti nemarni, ovaj čovjek zle čudi i neiskusan, koji se pobunio protiv svoga oca i brata, podstrekava s hiljadu obećanja (*hezâr istimâlet ve va'deler virmiş*) jednog-dvojicu puškara da vas ubiju.”⁴⁰

I u vrijeme vladavine sultana Murata III (1574–1590) Pečevija bilježi identičnu političku praksu kod Osmanlija. Naime, 1578. godine, nakon osvojenja tvrđave Tbilisi, serdar Lala Mustafa-paša Sokolović, amidžić Mehmed-paše, krenuvši iz Tbilisija, prešao je rijeku Kur i na trećem konačištu ulogorio se uz rijeku Kapor. Pečevija dalje bilježi: “Još ranije posalo je ljude s garantnim pismima i obećanjima (*istimâlet ile*) Aleksandar-hanu koji je bio gospodar dva velika grada, Zegema i Gujema, i drugih mnogih mjesta Gruzije, a ujedno bio najslavniji i najstaknutiji gruzijski velikaš.” U nastavku čitamo da je spomenuti han prihvatio osmansku ponudu i uz odgovarajuću naknadu i sporazum postavljen za beglerbega navedene zemlje.⁴¹

Zanimljiv je i opis događaja u vezi s imenovanjem novog velikog vezira nakon smrti Ahmed-paše 1580. godine. Naime, iako je veliki vezir trebao biti Lala Mustafa-paša Sokolović, ipak, na taj položaj imenovan je Sinan-paša.

38 *Tarih-i Peçevî*, 1, str. 342; Peçevi Ibrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, 1, str. 243; Pečevija, *Historija 1520–1576*, str. 286.

39 *Tarih-i Peçevî*, 1, str. 392; Peçevi Ibrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, 1, str. 276; Pečevija, *Historija 1520–1576*, str. 324.

40 *Tarih-i Peçevî*, 1, str. 404; Peçevi Ibrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, 1, str. 284; Pečevija, *Historija 1520–1576*, str. 332.

41 *Tarih-i Peçevî*, 2, str. 43; Peçevi Ibrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, 2, str. 38; Pečevija, *Historija 1576–1640*, str. 40; Kadir Akıllı, *Peçevî Tarihi (184b–218a Metin, Dizin, Özel Adlar Sözlüğü)*, T.C. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, İstanbul, 2008, str. 68. (neobjavljena magistarska radnja) (dalje: K. Akıllı, *Peçevî Tarihi [184b–218a Metin, Dizin, Özel Adlar Sözlüğü]*)

U vrućem unutrašnjem političkom trenutku sultan piše pismo Mustafa-paši u kojem stoji: “Uistinu, ti si veliki vezir. Časni muhur poslan je Sinan-paši samo da se više potruđi na vojnom polju.” Ovaj pokušaj pridobijanja Lala Mustafa-paše od samog sultana bilježi se riječima: “Lâlâ Pâşâdan Vezâret ‘Azimi Tehalîf Etdügi Ve Kendüye Taraf-ı Pâdişâhiden *İstimâlet Verildügi*”.⁴²

U jeku osmansko-perzijskih ratova na istoku, 1585. godine, kizilbaše su u jednom pohodu nanijele poraz osmanskoj vojsci koju su predvodili Čagala-zade i Mehmed-paša. Između ostalog, Pečevija donosi podatke o odnosu iskusnog i hrabrog osmanskog ratnika po imenu Mahmudi Hasan-bega prema svojim vojnicima pa kaže: “Dao je obećanja (*istimâletler virüp*) svojoj skupini u kojoj je bilo preko petsto junaka i krenuo naprijed.”⁴³

Kada opisuje metode kojima su osmanski upravitelji naselili i oživjeli grad Tebriz, Pečevija koristi sljedeće riječi: “Tebriz je veliki grad između dvije poznate visoravni, Odžan i Kizildag. Od polaganja njegovih temelja bio je upravni centar azerbejdžanske zemlje. Džafer-paša je ovdje doveo i naselio stanovništvo s nekim privlačnim obećanjima i u vrijeme kad je obznanio naredbu da se ovdje ima vladati u skladu s osmanskim zakonima (*istimâlet ile re’âyasını iskân ve kânûn-i ‘usmâniyan üzere*), u gradu je bilo osamdeset kuća. Ali i nakon tog propisa došlo je mnogo ljudi i grad je još više živnuo.”⁴⁴

U poglavlju o nekim lijepim moralnim osobinama velikog vezira i serdara Ibrahim-paše, Pečevija bilježi sljedeće: “Rahmetli Ibrahim-paša je bio čovjek koji je svakom pokazivao nasmijano lice (*müdârası galib bir adem idi*) i sa svakim lijepo postupao.” Pečevija dalje piše: “Koje god vrste nevjernik dođe u njegovo prisustvo, on obećanjima toliko legne na njihovo srce, a prijaznim riječima i nasmiješena lica (*istimâlet virür ve bir güne müdâra iderdi*) uvijek ga ostavi zadovoljnog i raspoloženog. Tako su nevjernici koji bi čuli za ovakvo njegovo ponašanje gajili želju da vide Ibrahim-pašu.”⁴⁵ U nastavku se navodi primjer sandžaka oko rijeke Drave, gdje je stanovništvo trideset godina bilo uznemiravano od hajduka ne mogavši mirno živjeti. Međutim, zbog

42 *Tarih-i Peçevî*, 2, str. 65; Peçevi Ibrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, 2, str. 59; Peçevija, *Historija 1576–1640*, str. 58; K. Akıllı, *Peçevî Tarihi (184b–218a Metin, Dizin, Özel Adlar Sözlüğü)*, str. 92.

43 *Tarih-i Peçevî*, 2, str. 99; Peçevi Ibrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, 2, str. 91; Peçevija, *Historija 1576–1640*, str. 85.

44 *Tarih-i Peçevî*, 2, str. 103; Peçevi Ibrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, 2, str. 94; Peçevija, *Historija 1576–1640*, str. 87. i 88.

45 *Tarih-i Peçevî*, 2, str. 230; Peçevi Ibrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, 2, str. 215; Peçevija, *Historija 1576–1640*, str. 194; Beyhan Dinç, *Peçevî Tarihi (250b–284a Metin, Dizin, Özel Adlar Sözlüğü)*, T.C. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, İstanbul, 2005, str. 88. (neobjavljena magistarska radnja) (dalje: B. Dinç, *Peçevî Tarihi [250b–284a Metin, Dizin, Özel Adlar Sözlüğü]*)

politike pridobijanja naklonosti (*istimâlet sebebîyle*) koju je provodio Ibrahim-paša, “raja se ohrabrila i pobila razbojнике drenovim prutovima sve pod izgovorom da idu u polje mlatiti žito.”⁴⁶ Pečevija bilježi i jedan vrlo zanimljiv detalj u kojem je i sam učestvovao. Riječ je o vojnoj disciplini pod komandom Ibrahim-paše prilikom osvajanja tvrđave Kaniže. Velik udio u njezinu osvajanju imalo je i “lijepo držanje Ibrahim-paše” (*merhumun müdârasınun dahi müdâhili çokdur*). Naime, “u pohodu na Kanižu Ibrahim-paša je držao vojsku pod tako strogom disciplinom da niko nije smio otkinuti ni klasa s njive seljaka. Inače, bila je sezona vršidbe. Raja je iznosila vojsci na put puna kola mađarskih samuna i vreće žita i to im prodavala. Svako je uzimao šta želi i plaćao koliko treba. Ima tu i jedna biljka koja se zove heljda i koja uspijeva u određenim klimatskim područjima, ali joj još nije bilo vrijeme žetve. Niko nije smio pustiti tovarne životinje da uđu u njive, duž čitavog puta. Ja sam žurno išao pored alaja i jedanput sam naišao na ivicu njive. Zavikali su: ‘Ne ulazi u njivu, dovedite ga.’ Vidio sam da je Ibrahim-paša poslao preda me svoga mataradžiju (vodonošu). Vodonoša me podučio da kažem kada dodem tamo da nisam znao da je to obrađena njiva. Valjda je onima koji bi tako rekli opraštao. S obzirom da me često viđao u društvu moga gospodara Mehmed-paše, kad me je vidio poznao me je. ‘A, to si ti, jadan ne bio?’ reče. ‘Vaš sam sluga, gospodar’, odgovorih. ‘A znaš li ti šta je tamo zasijano?’ upita me. Odgovorih: ‘Ja, vaš sluga, sam odavde, znam da je zasijano, ali tamo kuda sam ja išao bila je ‘staza’?’ ‘A šta je to ‘staza’?’ upitao je. Na ovo sam rekao: ‘Moj gospodar zna bolje od mene da to znači pješački put.’ ‘Pravo si rekao’, reče i kao da će se nasmijati, ipak oštro upozori: ‘Ipak, čuvajte se da ne biste ušli u njive.’”⁴⁷

Tokom 1604. godine osmanska vojska pod komandom Čagala-zadea pripremala je pohod na šahovu vojsku i dželalije. U tu svrhu, “da bi pridobio begove i vojsku plemena koji su pripadali ejaletu Van, nije propuštao učiniti ništa što treba (*müdâralar idüp*). Mnoga je obećanja dao (*istimâletler viridi*) stanovnicima Dijarbekira, a posebno zapovjedniku Džezire Mir Šerefu i trudio se da ih iskupi u ejaletu Van.” I u nastavku pohoda, u kojem je serdar bio nemaran i zapuštao disciplinu, kada su se pojavili slučajevi dezerterstva, pokušavao je oko sebe okupiti preostalu vojsku i hrabriti je nekim obećanjima (*va'deler istimâletler viridi*).⁴⁸

46 *Tarih-i Peçevî*, 2, str. 230; Peçevi Ibrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, 2, str. 216; Peçevija, *Historija 1576–1640*, str. 195; B. Dinç, *Peçevî Tarihi (250b–284a Metin, Dizin, Özel Adlar Sözlüğü)*, str. 89.

47 *Tarih-i Peçevî*, 2, str. 231; Peçevi Ibrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, 2, str. 216. i 217; Peçevija, *Historija 1576–1640*, str. 195; B. Dinç, *Peçevî Tarihi (250b–284a Metin, Dizin, Özel Adlar Sözlüğü)*, str. 89.

48 *Tarih-i Peçevî*, 2, str. 262. i 265; Peçevi Ibrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, 2, str. 247. i 249;

Interesantan je i slučaj Dželali Deli Hasana, brata Karajazidžija, koji je pobunio Dželalije. Da bi umirio odmetnike, veliki vezir Jemišći Hasan-paša je Dželali Deli Hasanu ponudio bosanski beglerbegluk. Međutim, nakon što je došao u Bosnu, nastavio je sa svojom pobunom protiv sultana. Čak je pokušao rimskom papi, Veneciji i Španiji prodati dijelove Bosne: “Najprije ću vam dati tvrđavu Risan blizu Novog (Herceg-Novog) da bih vam dao sigurnost. Poslije toga, vi dođite s vašom mornaricom, a ja ću osigurati da sve tvrđave u Sredozemlju i sve rumelijske zemlje pređu u vaše ruke. Ali za tvrđavu Risan tražim kao nadoknadu sto hiljada zlatnika.” Nakon toga, ponuđen mu je temišvarski ejalet na upravu što je prihvatio. Međutim, ni tamo nije mirovao. Na kraju je pogubljen. Između redova, da se primijetiti da su osmanske vlasti i prema Deli Hasanu, prilikom dodjele beglerbegluka, postupale u skladu s poznatom političkom strategijom. Naime, Pečevija prilikom navedenih dviju ponuda koristi izraze “dao hiljadu obećanja darova u Istanbulu (*hezâr va’de ve istimâlet ile kendüye Bosna beglerbegiligin*)” i “rahmetli Mehmed-paša je poslao Deli Hasanu jednog od svojih ljudi, roznamendžiju Mehmed-efendiju i s mnogo lijepih riječi i obećanja privolio ga je da prihvati (*istimâletler ile*) temišvarski vilajet...”⁴⁹

Na drugom mjestu zapisano je da je Derviš-paša Bajezidagić, nekoliko trenutaka prije svoje pogibije na otoku Čepel na Dunavu (Margaretin otok), 1603. godine, pokušavao pridobiti svoje vojnike za bitku i ohrabriti one koji su počeli bježati: “Rahmetli Derviš-paša je tamo dugo odolijevao neprijatelju s desetak ičoglana, bodreći (*istimâletler viridi*) one koji su bježali, ali to nije imalo uopće nikakvog rezultata. S momcima koji su bili s njim navalio je na neprijateljske postrojbe i odmah tu pao kao šehid, neka milost Uzvišenog Allaha bude nad njim.”⁵⁰

Dok je trajao pohod na područje današnje Mađarske i Slovačke 1605/06. godine, Pečevija to vrijeme poređi s vremenom sultana Sulejmana I Kanunija i naglašava “rezultate pravde i prijateljstva”. Dalje piše: “Lijepo postupanje s rajom i obećanja (*re’âyâya müdâra ve istimâlet olunmağla*) koja su joj data

Pečevija, *Historija 1576–1640*, str. 222. i 224; B. Dinç, *Peçevî Tarihi (250b–284a Metin, Dizin, Özel Adlar Sözlüğü)*, str. 125. i 126.

49 *Tarih-i Peçevî*, 2, str. 270. i 277; Peçevi Ibrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, 2, str. 254. i 261; Pečevija, *Historija 1576–1640*, str. 229. i 235; B. Dinç, *Peçevî Tarihi (250b–284a Metin, Dizin, Özel Adlar Sözlüğü)*, str. 133; Melek Metin, *Peçevî Tarihi Edisyon Kritiği Bağdat Nüshası (284–317 Metin, Dizin, Özel Adlar Sözlüğü)*, T.C. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, İstanbul, 2006, str. 43. (neobjavljena magistarska radnja) (dalje: M. Metin, *Peçevî Tarihi Edisyon Kritiği Bağdat Nüshası [284–317 Metin, Dizin, Özel Adlar Sözlüğü]*)

50 *Tarih-i Peçevî*, 2, str. 276; Peçevi Ibrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, 2, str. 259; Pečevija, *Historija 1576–1640*, str. 234; M. Metin, *Peçevî Tarihi Edisyon Kritiği Bağdat Nüshası (284–317 Metin, Dizin, Özel Adlar Sözlüğü)*, str. 42.

doprinijela su da su svakog dana u padišahovu ordiju dolazila brojna kola puna namirnica. I vojska koja je dolazila u ordiju nije osjećala potrebu da kupuje. Mađarske djevojke i žene su donosile svježe ispečene mađarske ćureke, koje zovu *čipu*, te s voćem i hranom obilazile od šatora do šatore i nudile ih. Kad je islamska vojska išla tući Ostrogon, došla je raja, dobila pismene garancije (*vire kâğıdların alup*) i iskazala pokornost. Tako je, kada se podizao most na Dunavu, došlo četrdeset-pedeset majstora mlinara, kršćana, koji su ga gradili. Oni tamo nisu dali muslimanima da se muče oko gradnje. Došlo je i smjestilo se tristo do četiri stotine obitelji u Stari Budim, na Ovčiji otok i u još nekoliko varoši. Plodovi pravde i lijepog postupanja (*âsâr-ı 'adl-u müdâra*) prema raji tako su se manifestirali.”⁵¹

Kao što je vidljivo iz nekih prethodnih primjera, osmanske vlasti su politiku pridobijanja koristile i za obračun s buntovnicima ili nasiljem. U ovom slučaju, veliki vezir Kujudžu Murad-paša je 1609/10. godine, s ciljem likvidacije buntovnika u krajevima Ajdina, Saruhana i Bruse, “pokazivao prema njima naklonost i lijepo postupajući s njima (*müdâra ve istimâlet*), neke dobio i potajno ih uništio, a neke od njih postavio na određene položaje, pa kad bi dospjeli do njih, onda ih likvidirao”. Tako je Jusuf-pašu, čehaju Uveys-pašazadea, obećanjima primamio (*istimâlet ile*) u Uskudar, a nakon dva mjeseca ga dao udaviti u njegovu šatoru.⁵²

Prilikom postavljenja Betlena Gabora za erdeljskog kralja 1618/19. godine, Osmanlije su nastojale eliminirati dotadašnjeg kralja Batori Gabora koji je postao nasilnik. U tom pohodu istaknutu ulogu odigrao je tadašnji bosanski beglerbeg Skender-paša (sin bosanskog spahije nastanjenog u Pečuhu). Naime, on je s vojskom došao u erdeljski Biograd (Alba Lulia u Rumuniji) i doveo Betlena Gabora za kralja. Po nagovoru Betlena Gabora, Skender-paša je “uz hiljadu obećanja (*hezâr va 'de ve istimâlet virdiler*) dobio nekoliko hajdučkih vojvoda koji su imali jatake u Erdelju”. Betlen Gabor se kasnije odužio učešćem u tri velika pohoda osmanske vojske na području Mađarske, Moldavije, Ukrajine i Poljske.⁵³

Također, osmanske vlasti su iskoristile vojsku tatarskog hana u pokušajima gušenja pobune kizilbaša u Anadoliji. Godine 1618. krenuli su s Krima

51 *Tarih-i Peçevî*, 2, str. 309. i 310; Peçevî Ibrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, 2, str. 291; Peçevîja, *Historija 1576–1640*, str. 261. i 262; M. Metin, *Peçevî Tarihi Edisyon Kritiği Bağdat Nüshası (284–317 Metin, Dizin, Özel Adlar Sözlüğü)*, str. 80.

52 *Tarih-i Peçevî*, 2, str. 337. i 338; Peçevî Ibrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, 2, str. 316. i 317; Peçevîja, *Historija 1576–1640*, str. 284. i 285; M. Metin, *Peçevî Tarihi Edisyon Kritiği Bağdat Nüshası (284–317 Metin, Dizin, Özel Adlar Sözlüğü)*, str. 109.

53 *Tarih-i Peçevî*, 2, str. 349–352; Peçevî Ibrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, 2, str. 326–329; Peçevîja, *Historija 1576–1640*, str. 294–297; M. Metin, *Peçevî Tarihi Edisyon Kritiği Bağdat Nüshası (284–317 Metin, Dizin, Özel Adlar Sözlüğü)*, str. 125. i 126.

preko Trabzona i zatražili dozvolu od serdara da izvrše upad u zemlje kizilbaša. “A serdar mu je davao podršku, ohrabrujući ga riječima: ‘Sad budi muško i pokaži se’, dajući mu uz to i razna obećanja (*hezâr istimâletler virdi*).”⁵⁴

U previranjima na osmanskome prijestolju koja su se dogodila početkom treće decenije 17. stoljeća između sultana Osmana i sultana Mustafe, prije nego što su jeničeri podigli pobunu, koja je završila pogubljenjem sultana Osmana 19. maja 1622. godine, sultan Osman je sa svojim saradnicima pokušao pridobiti određene skupine nudeći im razna obećanja. To su pokušavali učiniti veliki vezir Mere Husejin-paša i jeničerski aga Krkčešmali Kara Ali-aga. Prvi je “s nekim osobama lijepo razgovarao i dao neka obećanja (*istimâletler virdi*)”, a drugog su “usmrtili nakon što je umilno govorio riječima punim obećanja (*hezâr istimâletler ve va’deler virdi*)”.⁵⁵

Godine 1624/25. dužnost velikog vezira obavljao je Čerkez Mehmed-paša. Pečevija ga opisuje kao velikog vjernika koji nikada nije uzeo mito te dodaje: “Ni veliki šejhovi nisu toliko izbjegavali stranputicu kao on.” Naime, dok se veliki vezir s vojskom nalazio na jednom polju blizu Kajserija, odmetnik Abaza ih je napao sa svojom vojskom. Nakon žestokog sukoba dviju vojski, Abaza je poražen i sklanja se u erzurumsku tvrđavu. Međutim, Čerkez Mehmed-paša od sultana traži oprost za Abazu, na način da se prema njemu postupa ljubazno (*müdâra*), te mu je bilo oprosteno. Nakon toga obećao je da će se sa svojim odredom priključiti velikom veziru u pohodu na Bagdad sljedeće godine.⁵⁶

Tri godine kasnije, 1628, osmanske vlasti su ponovo imale problema s Abaza Mehmed-pašom koji je izigrao dogovor u vezi s pohodom na Bagdad. Sultan je reagirao na taj način što je za serdara osmanske vojske, ujedno i za velikog vezira, postavio Gazi Ekrem Husrev-pašu, koji je porijeklom Bošnjak. Dana 6. septembra 1628. godine serdar je krenuo na tvrđavu Erzurum, gdje se utvrdio Abaza-paša. O metodama i planovima koje je Husrev-paša pripremio za ovaj pohod te njegovu ishodu, Pečevija piše na sljedeći način: “Serdar je napravio razne planove. Jedan od njih jeste postupati nasmiješe-

54 *Tarih-i Peçevî*, 2, str. 364; Peçevi Ibrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, 2, str. 340; Pečevija, *Historija 1576–1640*, str. 308; M. Metin, *Peçevî Tarihi Edisyon Kritiği Bağdat Nüshası (284–317 Metin, Dizin, Özel Adlar Sözlüğü)*, str. 139.

55 *Tarih-i Peçevî*, 2, str. 384. i 385; Peçevi Ibrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, 2, str. 358. i 359; Pečevija, *Historija 1576–1640*, str. 324. i 325; Zuhul Kayayurt, *Peçevî Tarihi (317b–351a Metin, Dizin, Özel Adlar Sözlüğü)*, T.C. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, İstanbul, 2005, str. 24. i 25. (neobjavljena magistarska radnja) (dalje: Z. Kayayurt, *Peçevî Tarihi [317b–351a Metin, Dizin, Özel Adlar Sözlüğü]*)

56 *Tarih-i Peçevî*, 2, str. 401; Peçevi Ibrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, 2, str. 376; Pečevija, *Historija 1576–1640*, str. 340; Z. Kayayurt, *Peçevî Tarihi (317b–351a Metin, Dizin, Özel Adlar Sözlüğü)*, str. 41.

no i s puno obećanja (*müdâra ve istimâlet itdiler*) prema odmetnicima koji se nalaze uz njega i krivovjernicima koje zovu sekban. Zahvaljujući tome, odmetnici su bježali iz tvrđave u grupama po pet, deset ljudi i pokoravali se vlasti. I zbilja, svakom od onih koji su pobjegli i došli dato je ono što je i obećano. Ovim odlascima serdarova vojska postala je brojnija. Zbog toga je Abaza-paša došao u situaciju da, htio ne htio, pošalje serdaru šest ljudi od uleme i šejhova Erzuruma da ponude predaju tvrđave. Uzimajući u obzir da je ‘oprost zekat pobjede’ slavni serdar im je podario milost. Tako je Abazu odstranio iz padišahove tvrđave, tvrđava je, kao prije, prešla u ruke islamske vojske.’⁵⁷

Zaključak

Povijest nas uči da je vlast mnogo starija, snažnija i opstojnija od politike i da ljudi mogu vladati stotinama godina bez politike, tj. silom, nasiljem i manipulacijom. Neki će kazati da efikasnu i pozitivnu vlast vodi ispravna politika dok onu vlast koja nema navedena svojstva vodi “*goli*” interes. Dakle, svaka ispravna vlast je “*politička*” vlast.

U tom smislu, historijska pojava osmanskog bejluka, a kasnije države i carstva, predstavlja neiscrpno polje naučnih istraživanja. Poseban dio istraživanja odnosi se na objašnjenje uzroka munjevitog razvoja, organiziranosti i dugotrajnosti Osmanske države. U tom kontekstu, tragali smo za mjerama, metodama, sredstvima i taktikom, odnosno modernim rječnikom, *političkom strategijom*, kojima su Osmanlije osvajale, organizirale, a potom i stabilizirale svoju vlast na različitim geografskim tačkama.

Istraživanje je pokazalo da se većina navedenih elemenata mogu definirati *istimâlet politikom* (*politika pridobijanja naklonosti ili lojalnosti*). Ovu političku doktrinu preuzetu (ne doslovno) iz nekih prethodnih državnih organizacija na Istoku, Osmanlije su vješto prilagodile svojim potrebama i učinili je prvom, odnosno vodećom opcijom u dodiru sa svim unutarnjim i vanjskim faktorima bez obzira na bilo kakve različitosti.

Osnovnu relaciju u tom procesu označavao je odnos centralnih osmanskih organa vlasti prema državnim službenicima, vojnoj strukturi i stanovništvu. Također, pojam *istimâlet* se u izvorima osmanske provenijencije pojavljuje i u korelaciji s nekim drugim terminima, poput termina *müdâra*. Smatramo da takvi i slični pojmovi predstavljaju određene dijelove i nijanse cjelokupne *istimâlet politike*.

57 *Tarih-i Peçevî*, 2, str. 410; Peçevi Ibrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, 2, str. 384; Pečevija, *Historija 1576–1640*, str. 347. i 348; Z. Kayayurt, *Peçevî Tarihi (317b–351a Metin, Dizin, Özel Adlar Sözlüğü)*, str. 50.

Kako politika obuhvata najvažnije pore jednog društva, to se i osmanska *istimâlet politika* reflektirala na njegov politički, vojni, privredni i kulturno-vjerski segment. Analizom dostupnih izvora i literature identificirali su se primjeri teorijsko-praktičnog ostvarenja navedene osmanske političke doktrine do kraja 16. stoljeća na prostorima koji su bili pod direktnom osmanskom vlašću ili su predstavljali *političke satelite* Osmanske države. To su područja od srednje i jugoistočne Evrope (gdje se nalazi i prostor Bosne) preko Krimskog hanata i otoka, poput Kipra, pa sve do krajnjih istočnih granica – na prostorima današnjeg Azerbejdžana.

Dakako, sve navedeno ne znači da Osmanska država nije prakticirala i neke druge, u prvom redu državno-političke, mjere i metode koje se ne mogu dovesti u vezu s navedenom političkom strategijom.

Summary

History* by Ibrahim Alajbeg Pečevi: a contribution to the study of the Ottoman policy of *istimâlet

This work presents terminological, historical and administrative meaning of the term *istimâlet* (accommodation). It provides a brief historical sketch of the Ottoman state doctrine and policy of accommodation in the newly-won provinces and presents social segments and forms in which it was practiced, primarily until the end of the 16th century. The second part of the article highlights those sections of Pečevi's *History* in which the term is used. In this way, the terms *istimâlet* and the *policy of istimâlet* are linguistically qualified and historically contextualized through the prism of Pečevi's work from the early 17th century.